

T

he Structure of Thai Labour Problems and Worker's Life Trajectories

Saowalak Chaytawee^{1,*}

Abstract

This research aims to investigate 1) the Thai labour market both formal and informal labour market 2) life trajectories of the workers and rural –urban labour employment situation. The research methodology compose of documentary research, indept-interview and focus group discussion with the workers in Chiang Mai and Lamphun provinces. The research results show that the economic development which based on neo-liberalism of free trade, regulation of public organizations and privatization, has led to enormous changes of labour employment in the forms of short term employment, subcontracting and so forth. This trend of labour employment has occurred in the transition of industrial capitalist accumulation in Fordist regime. In early 1970s, the problems of high potential productivity of Fordism came to crisis caused by several factors such as the strict rule of labour process and production as well as labour control. Furthermore, the large-scale production needs a large number of investment. As a result, the factories have adopted a new strategies of flexible production and labour employment. This research reveals that the spatial dimensions of socio-economic development in urban-rural areas reflects life trajectories of labourers in agricultural sector to industrial sector and post industrial sector to other forms of career path in rural economic development.

Keywords: neo-liberalism, labour, fordism, space, life trajectories

¹ Social and Human Development Program, Faculty of Liberal Arts, Maejo University

* Corresponding author. E-mail: schaytawee@yahoo.com

ป

ญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานไทยและ เส้นทางชีวิตของแรงงาน

เสาวลักษณ์ ชายทวีป^{1*}

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาโครงสร้างของปัญหาแรงงานไทยในตลาดแรงงานทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ 2) ศึกษาเส้นทางชีวิตของแรงงานและการจ้างงานในพื้นที่ชนบท-เมือง วิธีการวิจัยประกอบด้วย การศึกษาข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดกลุ่มศึกษากับกลุ่มแรงงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน ผลการการวิจัยพบว่า การพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ ที่มุ่งเน้นการเปิดเสรีทางการค้า การลดขนาดขององค์กรการผลิตและการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหลายประการของแรงงาน รวมทั้งการจ้างงานที่ขาดหลักประกันความมั่นคงหลายรูปแบบ ได้แก่ การจ้างงานระยะสั้น การจ้างแบบเหมาช่วง เป็นต้น แนวโน้มการจ้างงานดังกล่าวสะท้อนถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงการเปลี่ยนผ่านของการสะสมทุนของการผลิตแบบสายพาน ซึ่งมีเป็นปัญหาของการใช้แรงงานในโครงสร้างการผลิตที่เข้มงวดซึ่งเริ่มก่อตัวมาในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 ปัญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานเป็นความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันหลายปัญหา ประกอบด้วย ปัญหาการขาดแคลนแรงงานและการว่างงาน ซึ่งเกิดจากสาเหตุหลายประการ ได้แก่ การไร้ทิศทางของการวางแผนกำลังคน เกิดการว่างงานแอบแฝง ปัญหาค่าจ้างที่ค่อนข้างต่ำ มีแนวโน้มการจ้างงานแบบเหมาช่วงและจ้างแรงงานต่างด้าวมากขึ้น โครงสร้างของการเปลี่ยนแปลงประชากรที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุมากขึ้น ความไม่สอดคล้องกันในทิศทางการปรับตัวของระบบการศึกษาไทยกับความต้องการของตลาดแรงงาน ช่องว่างของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในพื้นที่เมืองและชนบทได้สะท้อนให้เห็นถึงเส้นทางของชีวิตแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม และหลังอุตสาหกรรมสู่เส้นทางอาชีพอื่น ๆ ในเศรษฐกิจภาคชนบทที่มีการปรับตัวเกิดทางเลือกของการประกอบอาชีพที่หลากหลายนอกภาคเกษตรกรรม

คำสำคัญ: เสรีนิยมใหม่ แรงงาน การผลิตแบบสายพาน พื้นที่ ทางเลือกของชีวิต

¹ สาขาวิชาพัฒนสังคมและมนุษย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

* Corresponding author. E-mail: schaytaweep@yahoo.com

บทนำ

ความสำเร็จของการพัฒนาเศรษฐกิจทุนนิยมอุตสาหกรรมภายใต้การผลิตแบบสายพาน (Fordism) ซึ่งเป็นการผลิตขนาดใหญ่ ใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัยได้สร้างความเจริญเติบโตและมั่นคงให้กับเศรษฐกิจทุนนิยมอย่างต่อเนื่อง ด้วยการผลิตขนาดใหญ่ มีการขยายตัวของการบริโภคสินค้าเพิ่มสูงขึ้น ในด้านการจ้างงาน ในระบบการผลิตขนาดใหญ่ แรงงานอยู่ภายใต้การจ้างงานที่ได้มาตรฐาน มีหลักประกันและความมั่นคงในการทำงาน สภาพแรงงานมีบทบาทในการต่อรองสูง อย่างไรก็ตาม ในช่วงทศวรรษที่ 1970 เป็นต้นมา เริ่มปรากฏปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจภายใต้ระบบการผลิตขนาดใหญ่ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการจ้างงานหลายประการ ผลสืบเนื่องจากการปรับโครงสร้างการผลิตจากการลดขนาดขององค์กรการผลิตขนาดใหญ่ ทำให้มีการจ้างงานในลักษณะที่ขาดความมั่นคง และหลักประกันในการทำงาน เป็นการจ้างงานที่มีลักษณะชั่วคราว การจ้างงานระยะสั้นมากขึ้น ในยุคหลังสายพานการผลิตจึงมีการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อระบบเศรษฐกิจทุนนิยมโลก ทั้งในด้านการผลิต ความสัมพันธ์การจ้างงาน ตลอดจนถึงการเปลี่ยนแปลงของภาคการผลิตทั้งภาคอุตสาหกรรมและภาคเกษตร

ปัญหาของการสะสมทุนภายใต้การผลิตที่เน้นการบริโภคและการแข่งขัน ในด้านหนึ่งเกิดจากการขับเคลื่อนของพลังที่หลากหลายในช่วงของการเปลี่ยนผ่านของการสะสมทุนในระบบทุนนิยม ซึ่งได้มีการอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงในช่วงนี้ว่าเป็นการเข้าสู่ยุคใหม่ของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งมีการให้นิยามที่แตกต่างกัน อาทิ ยุคหลังอุตสาหกรรม (post-industrial) ยุคหลังสมัยใหม่ ยุคหลังระบบสายพานการผลิต (Post-Fordism) เป็นต้น การเปลี่ยนแปลง

เข้าสู่ระยะใหม่ของทุนนิยม มืองค์ประกอบที่ถูกขับเคลื่อนไปด้วยกันทั้งทางเศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีการอธิบายว่าเป็นยุคใหม่ในหลายมิติ อาทิ ยุคใหม่ในด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ยุคสังคมสมัยใหม่ ซึ่งจะมีการขยายตัวของการบริโภคนิยมเข้าไปทุกอณูของชีวิต ทั้งชีวิตทางสังคมและชีวิตส่วนตัว ยุคของการผลิตแบบใหม่ที่มีความยืดหยุ่น มีการกระจายการผลิตและการจัดองค์กรผลิตในรูปแบบใหม่ ยุคใหม่ของการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่ขับเคลื่อนไปสู่ความเป็นมนุษย์ของทุนนิยม และนำไปสู่รูปแบบสังคมเศรษฐกิจที่ผนวกเอาประเด็นสิทธิสตรี สิทธิมนุษยชนของคนชายขอบ สภาวะแวดล้อม และความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ไว้ด้วย อย่างไรก็ตาม การเคลื่อนไหวแบบใหม่จะมีความขัดแย้งกันกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ที่เรียกร้องในเรื่องสิทธิความเท่าเทียมกันทางชนชั้น หรือการเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านระบบทุนนิยม (Amin, 1997)

งานวิจัยนี้ศึกษาถึงปัญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานในประเทศไทยท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของการพัฒนาเศรษฐกิจระดับโลกในยุคหลังสายพานการผลิตและการพัฒนาเศรษฐกิจเสรีนิยมใหม่ รวมทั้งผลกระทบช่องว่างของการพัฒนาทางเศรษฐกิจในพื้นที่เมืองและชนบทได้สะท้อนให้เห็นถึงเส้นทางของชีวิตแรงงานจากภาคเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม และหลังอุตสาหกรรมสู่เส้นทางอาชีพอื่นๆในเศรษฐกิจภาคชนบท

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาโครงสร้างของปัญหาแรงงานไทยในตลาดแรงงานทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ
2. เพื่อศึกษาเส้นทางชีวิตของแรงงานและการจ้างงานในพื้นที่ชนบท-เมือง

ขอบเขตการวิจัย

การศึกษานี้มีขอบเขตของการวิจัยโดยวิเคราะห์ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจและการจ้างงาน ศึกษาข้อมูลสถิติ เอกสารในเรื่องที่เกี่ยวกับการเติบโตทางเศรษฐกิจ การจ้างแรงงาน ในระดับพื้นที่ศึกษาเส้นทางชีวิต สภาพการทำงานของแรงงานในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ใช้แรงงานจำนวน 20 คนและการจัดกลุ่มสนทนาในประเด็นที่เกี่ยวกับชีวิตก่อนและหลังการทำงาน ในภาคอุตสาหกรรม ความต้องการ ความคาดหวังและความรู้สึกเกี่ยวกับความไม่เป็นธรรม

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ศึกษาโครงสร้างปัญหาที่เกี่ยวข้องกับแรงงาน โดยมีการวิเคราะห์ 2 ระดับทั้งในระดับโครงสร้างการเปลี่ยนแปลงของการจ้างงานในระดับโลกและระดับจุลภาคของปัญหาแรงงานไทย เส้นทางชีวิตและการจ้างงานโดยมีวิธีการวิจัยประกอบด้วย

1. การศึกษาข้อมูลจากเอกสารและสถิติที่เกี่ยวข้อง
2. การสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดกลุ่มศึกษากับกลุ่มแรงงานและผู้ที่เกี่ยวข้องในเขตจังหวัดเชียงใหม่ ลำพูน

แนวคิดเกี่ยวกับโลกในยุคเสรีนิยมใหม่กับปัญหาแรงงาน

การวิจัยครั้งนี้มีกรอบแนวคิดที่มองว่าการพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ ที่มุ่งเน้นการเปิดเสรีทางการค้า การลดขนาดขององค์กร การผลิตและการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงหลายประการของแรงงาน รวมทั้งการ

จ้างงานที่ขาดหลักประกันความมั่นคงหลายรูปแบบ ได้แก่ การจ้างงานระยะสั้น การจ้างแบบเหมาช่วง เป็นต้น หลายประเทศยังไม่พร้อมในการเตรียมเข้าสู่การเปิดการค้าเสรี และหลายประเทศได้มีการปรับเปลี่ยนกฎระเบียบภายในประเทศเพื่อเปิดให้มีการค้าและการลงทุนจากต่างประเทศ ดังในกรณีของประเทศจีนซึ่งเคยเป็นประเทศปิดและต่อมาได้เปิดให้มีการลงทุนของต่างชาติโดยปรับระบบกฎหมายบางตัว (Hongburin, 2010) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจ้างงาน เกิดขึ้นในช่วงของการเปลี่ยนผ่านของระบบการผลิตทุนนิยมอุตสาหกรรม ซึ่งมีความก้าวหน้ารุ่งเรืองมาตลอดในระบบการผลิตแบบสายพาน (Fordism) แต่ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 เริ่มเกิดปัญหาจากระบบการผลิต อาทิ ปัญหาในด้านความเข้มงวดไม่ยืดหยุ่นของระบบการผลิตและกระบวนการใช้แรงงาน ความยุ่งยากในการควบคุมแรงงาน และการลงทุนในการผลิตขนาดใหญ่ที่ต้องใช้เงินลงทุนจำนวนมาก เป็นปัญหาในวิกฤตของการสะสมทุนต่อเนื่องมาจนถึงช่วงกลางทศวรรษที่ 1970 ซึ่งเป็นช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างการผลิตที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญในประวัติศาสตร์สังคมเศรษฐกิจโลก หลายประเทศเผชิญปัญหาภาวะขงกักันทางเศรษฐกิจ ปัญหาเงินเฟ้อและการว่างงานที่เพิ่มขึ้น ผลของวิกฤตการผลิตในการผลิตแบบสายพาน ทำให้มีการปรับรูปแบบการผลิตที่มีความยืดหยุ่นและการจ้างงานที่มีลักษณะเป็นงานชั่วคราวระยะสั้นมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ปัญหาการถดถอยของการจ้างงานและค่าจ้างในช่วงทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา เป็นภาวะท้าทายของการผลิตแบบสายพานในการจัดการปัญหาของความสัมพันธ์แบบการจ้างงาน ซึ่งนำไปสู่การปรับวิธีการและเป้าหมายในการผลิต ตลอดจนถึงวิถีชีวิต ทั้งนี้ Aglietta (2000)

นักคิดแนว regulation กล่าวว่า การปรับตัวต่อปัญหาที่เกิดขึ้นนั้น เป็นการเปลี่ยนผ่านไปสู่ระบบใหม่ของการผลิตแบบสายพาน (Neo-Fordism)

การขับเคลื่อนของเศรษฐกิจโลกในช่วงที่ผ่านมาได้รับอิทธิพลสำคัญจากกระแสแนวคิดสำคัญที่เน้นการเปิดเสรีในการค้าและการลงทุน ภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ (Neo-liberalism) ที่ปรากฏให้เห็นผ่านการปฏิบัติการณ์ขององค์กรและสถาบันการเงินที่สำคัญ ๆ ของโลก อาทิ กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ซึ่งได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหลายประการต่อการจัดระบบทางสังคมเศรษฐกิจของโลก แนวคิดเสรีนิยมใหม่ปรากฏขึ้นอย่างชัดเจนในทศวรรษที่ 1970 หลังจากที่เกิดปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำในประเทศทุนนิยมอุตสาหกรรมในอังกฤษและสหรัฐอเมริกา รวมทั้งปัญหาการว่างงานและภาวะเงินเฟ้อ แนวคิดของเสรีนิยมใหม่วางอยู่บนพื้นฐานของความคิดเสรีนิยมที่ให้ความสำคัญกับ ‘เสรีภาพ’ อิสระภาพ และความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคล (Harvey, 2007) หลักการของเสรีนิยมใหม่จึงมีแนวทางที่เอื้อต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในการคุ้มครองกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลและระบบตลาดการแข่งขันเสรี รัฐเข้าไปแทรกแซงเศรษฐกิจให้น้อยที่สุด

แนวทางเสรีนิยมใหม่จึงเน้นการแปรรูปรัฐวิสาหกิจให้เอกชนเป็นเจ้าของแทนรัฐ (Privatization) การเปิดเสรีทางการค้าและการเงิน (Trade and Financial Liberalization) การลดและผ่อนคลายกฎระเบียบ หรือลดการควบคุมของรัฐต่อภาคเอกชน (Deregulation) การพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่ดำเนินไปควบคู่กับการเปิดเสรี การลดการควบคุมของรัฐ ซึ่งเป็นการเปิดให้บริษัทเอกชนเข้ามาลงทุนข้ามชาติได้อย่างเสรี โดยรัฐบาลในระดับชาติมีบทบาทน้อยในการเข้าไปจำกัดกีดกันการขยาย

ธุรกิจข้ามชาติ นอกจากนั้น การเปิดให้ระบบตลาดมีการแข่งขันอย่างเสรี โดยให้ระบบตลาดมีบทบาทในการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยรัฐไม่มีบทบาทเข้าไปแทรกแซง (Harvey, 2006) ภายใต้แนวทางดังกล่าวเป็นการแข่งขันที่ไม่เป็นธรรมสำหรับปัจเจกบุคคลที่มีพื้นฐานอ่อนแอและขาดโอกาสในการเข้าถึงทรัพยากรเพื่อการลงทุนทางเศรษฐกิจ การกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจโดยผ่านกลไกระบบตลาดอย่างเสรีในด้านหนึ่งทำให้การไล่เลี่ยรายได้และความมั่งคั่งไม่เท่าเทียมกัน ขาดตัวกลางในการผลิตกลไกในการกระจายจากกลุ่มคนที่มั่งคั่งไปสู่กลุ่มที่ด้อยกว่า ถึงแม้จะมีประเด็นที่มองถึงกลไกของตลาดว่าการเปิดเสรีนั้นเป็นการสร้างโอกาสในการแข่งขันสำหรับผู้ประกอบการ ไม่มีการผูกขาดในตลาด รวมทั้งให้มีการแลกเปลี่ยนในระบบตลาดสำหรับสินค้าที่มีคุณภาพ แต่ในการแข่งขันนั้นประกอบด้วยกลุ่มคนหลายระดับที่มีพื้นฐานและต้นทุนทางเศรษฐกิจแตกต่างกัน ตลอดจนองค์ประกอบต่าง ๆ ในการแข่งขันที่แต่ละคนเข้าถึงได้ไม่เท่ากัน อาทิ ข้อมูล ข่าวสาร เทคโนโลยี การละเลยบทบาทของรัฐในการเข้าไปจัดการในระบบตลาดจึงไม่อาจประกันได้ว่าจะทำให้เกิดการกระจายอย่างเท่าเทียม นอกจากนั้น ในกระบวนการของการทำให้เป็นเสรีนิยมใหม่ (Neoliberalisation) ประกอบด้วยการปรับทุนทางวัฒนธรรมแบบเสรีนิยมที่มีรากฐานจากทางตะวันตกที่เน้นเสรีภาพส่วนบุคคล การให้คุณค่าใหม่กับแนวทางเสรีนิยม เข้าไปแทนคุณค่าเดิมของสังคมซึ่งมีการผลิต การสร้างคุณค่าและผลิตซ้ำผ่านระบบทางสังคมจนกลายมาเป็นสำนึกใหม่ภายใต้แนวคิดการแข่งขัน

การพัฒนาเศรษฐกิจภายใต้แนวคิดเสรีนิยมใหม่จึงแตกต่างจากแนวทางการพัฒนาที่เน้นในเรื่องการ

สร้างความเท่าเทียม สร้างสวัสดิการและการกระจายทางสังคม ตลอดจนถึงการสร้างหลักประกันสำคัญสำหรับแรงงาน อาทิ การกำหนดค่าแรงขั้นต่ำ การสร้างระบบสวัสดิการ เป็นต้น การพัฒนาเศรษฐกิจในประเทศอุตสาหกรรมที่ก้าวหน้ามาก่อนภายใต้แนวทางเสรีนิยมใหม่ ในช่วงที่ผ่านมาได้เป็นต้นแบบของการพัฒนาให้กับประเทศที่กำลังพัฒนา ซึ่งความสำเร็จของการพัฒนาตามมาตรฐานทางเศรษฐกิจก็จะเน้นที่ตัวเลขความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นสำคัญ แต่ขาดมิติที่กล่าวถึงปัญหาที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของความเหลื่อมล้ำและปัญหาการว่างงานที่เพิ่มสูงขึ้น

แนวทางการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตขยายตัวทางเศรษฐกิจมักสวนทางกับความเท่าเทียมทางสังคม เมื่อเน้นที่การเติบโตทางเศรษฐกิจที่ต้องแข่งขัน จึงไม่อาจกระจายให้เกิดความเท่าเทียมได้ การสร้างระบบทางสังคมที่อยู่บนพื้นฐานของความเป็นธรรมเพื่อนำไปสู่สังคมที่เท่าเทียมจึงเป็นมิติที่สำคัญซึ่งในการพัฒนาดังกล่าวมีตัวแบบที่ปรากฏให้เห็นในกระบวนการพัฒนาของหลายประเทศในสแกนดิเนเวีย อาทิ สวีเดน เดนมาร์ก เป็นต้น ทั้งนี้ การพัฒนาระบบสวัสดิการในแต่ละประเทศมีองค์ประกอบพื้นฐานที่แตกต่างกัน Pichaisanit (2010) ศึกษาการจัดระบบรัฐสวัสดิการในประเทศสแกนดิเนเวียหลายประเทศและอธิบายถึงพื้นฐานของการดำเนินนโยบายสวัสดิการในสังคมยุโรปว่าให้ความสำคัญกับปัจเจกและความอยู่ดีมีสุข (well-being) ความสมานฉันท์ (Solidarity) ความเข้าใจในเรื่องหน้าที่ (Responsibility) สิทธิประโยชน์ (rights) ความเที่ยงธรรม (Justice) เสรีภาพ (Freedom) ระดับความเป็นประชาธิปไตย (Democracy) และบทบาทของรัฐในสังคม

วิกฤตเศรษฐกิจในปัจจุบัน ด้านหนึ่งสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาจากการพัฒนาตามแนวทางเสรีนิยมใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลกระทบต่อแรงงาน การแข่งขันในระบบตลาดนำไปสู่การหาทวิวิธีในการลดต้นทุนการผลิตและการควบคุมแรงงาน ในขณะเดียวกันก็เปิดเผยให้เห็นปัญหาความเหลื่อมล้ำมากขึ้น ในการประชุม World Economic Forum ที่ เมืองดาวอส ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในปี 2554 มีการกล่าวถึงปัญหาความเหลื่อมล้ำทางสังคมที่ทวีขึ้นว่าเป็นปัญหาหนักหน่วงที่ทำลายโลกปัจจุบัน ในเงื่อนไขสำคัญของความเหลื่อมล้ำประกอบด้วยหลายประการ ได้แก่การว่างงาน การได้ค่าจ้างต่ำ ขาดความมั่นคงในการทำงาน การประชุมในปี 2557 ได้มีการนำเอาประเด็นการจ้างงาน การพัฒนาทักษะและทรัพยากรมนุษย์เป็นภาวะที่ทำลายของโลกในการแก้ไขปัญหาการว่างงาน

ผลการวิจัย

1. การเปลี่ยนแปลงการจ้างแรงงานระดับโลก

จากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลเอกสาร สถิติพบว่าในช่วงที่ผ่านมาได้มีการเปลี่ยนอย่างสำคัญในการจ้างงานระดับโลก โลกปัจจุบันอยู่ในความสัมพันธ์ทางสังคมแบบทุนนิยมซึ่งองค์ประกอบของความสัมพันธ์ทางการผลิต ชนชั้น และความแตกต่าง ความไม่เท่าเทียมกันทางสังคมยังดำรงอยู่ ถึงแม้ในช่วงที่ผ่านมาจะมีการกระจายความมั่งคั่งและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างมากก็ตาม ในปี 2006 ประมาณการว่าประชากรโลก 2.9 พันล้านคนอยู่ภายใต้ความสัมพันธ์แบบการจ้างแรงงาน ที่มีรายได้หลักเป็นค่าตอบแทนจากการทำงาน โดยแรงงานเหล่านี้เป็นทั้งแรงงานหญิง ชาย ที่มีฝีมือ ไร้ฝีมือ มีการศึกษาหลากหลาย

หลายระดับ ทำงานอยู่ในภาคเศรษฐกิจที่ต่าง กันทั้งภาคการเกษตร อุตสาหกรรมและภาคบริการ (International Labour Office, 2007) แรงงานเหล่านี้ กระจุกกระจายอยู่ในพื้นที่ทุกแห่ง ทั้งในเมืองและในพื้นที่ห่างไกลซึ่งสภาพและเงื่อนไขการทำงานมีความ ผันแปรและแตกต่างกันไปในแต่ละสภาพเงื่อนไข แต่สิ่งที่เป็นพื้นฐานร่วมกันคือการขายแรงงานและ คักยภาพในการทำงานเพื่อให้ได้มาซึ่งค่าตอบแทนใน การดำรงชีพ

ข้อมูลจากการวิจัย พบว่า ในโลกของแรงงาน ภาวะของการทำงานที่มั่นคง และการตั้งที่อยู่อาศัย ที่แน่นอนตามสถานที่ทำงานของมนุษย์ปัจจุบันมีการ เปลี่ยนแปลงอย่างมาก มีสองฉากสำคัญของภูมิทัศน์ แรงงานที่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ของโลกได้แก่ภาวะ ความไม่มั่นคงในการทำงาน การเคลื่อนย้ายเพื่อการ ทำงานและภาวะการว่างงานที่เพิ่มสูงมากขึ้น อัตรา การว่างงานทั้งในประเทศที่พัฒนาแล้วและกำลัง พัฒนาเพิ่มสูงขึ้น จากข้อมูลของ International Labour Office (2011) ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์การ ว่างงานที่เพิ่มขึ้นจากในช่วงปี 2000-2010 ในปี 2000 มีอัตราการว่างงาน 177.2 ล้านคน และเพิ่มเป็น 205 ล้านคน ในปี 2010 (ตารางที่ 1) ทั้งนี้ตัวเลขการว่าง งานเพิ่มสูงขึ้นในปี 2010 เพิ่มสูงขึ้นจากปี 2000 ถึง 27.8 ล้านคน จำนวนคนว่างงานโดยส่วนใหญ่อยู่ใน ประเทศอุตสาหกรรมและสหภาพยุโรป ซึ่งเป็นหนุม

สาวในวัยแรงงานที่หางานทำไม่ได้ ส่วนประเทศที่ กำลังพัฒนา เช่น บราซิล และไทย นอกจากภาวการณ์ ว่างงานแล้ว ประชากรโลกประมาณ 1,530 ล้านคน ยังประสบกับภาวการณ์ทำงานที่ไม่มั่นคง ในรูปแบบ ของการจ้างงานชั่วคราว และมีการจ้างงานซึ่งเป็น แรงงานนอกระบบเพิ่มมากขึ้น นอกจากนั้น ในรายงาน ของ International Labour Office (2012) ระบุว่า การจ้างงานนอกภาคเกษตรยังมีกระจุกตัวอยู่ในภาค การผลิตระดับต่ำ ได้รับค่าจ้างต่ำ โดยเฉพาะในภาค บริการ และไม่ได้รับการคุ้มครอง ทั้งนี้ พบว่า ประเทศ ที่มีการจ้างแรงงานนอกระบบ (Informal Sector) จำนวน มากประกอบด้วยโคลัมเบีย เอกวาดอร์ ปารากวัย และเปรู ซึ่งมีการจ้างแรงงานนอกระบบสูงกว่า 60 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่ประเทศที่มีการจ้างงานนอก ระบบต่ำสุดก็ยังมีสัดส่วนสูง ได้แก่ ประเทศคอซตาริกา 43.8% ปานามา 43.8% ไทย 42.3% และประเทศ อูรุกวัย 39.8% นับตั้งแต่ปี 2000 เป็นต้นมา การจ้าง งานนอกระบบมีสัดส่วนเพิ่มขึ้น พร้อมกับความไม่ เท่าเทียมกันทางด้านรายได้ ซึ่งมีการกล่าวหาว่าความ ไม่เท่าเทียมกันนั้นไปพร้อมกับการเข้าไม่ถึงโอกาส ทางการศึกษา สุขภาพและอำนาจทางการเมือง นอกจากนั้นยังมีรายงานว่าความไม่เท่าเทียมกันมี แนวโน้มสูงขึ้นจากการกระจุกตัวและการลงทุนที่จำกัด อยู่ในกลุ่มคนจำนวนน้อย

ตารางที่ 1 จำนวนคนว่างงานจำแนกตามเพศ: ล้าน

Year	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Total	177.2	192.5	191.2	184.6	177.3	182.9	205.2	205
Male	103.2	109.9	108.7	105.3	101.4	104.8	119.5	118.4
Female	74.0	82.6	82.5	79.4	75.9	78.1	85.7	86.5
Youth	74.4	79.2	79.6	76.9	73.5	74.4	79.6	77.7
Adult	102.8	113.3	111.6	107.7	103.8	108.5	125.6	127.3

ที่มา: International Labour Office, 2011, p. 63

จากสถิติการจ้างงานดังกล่าวจะพบว่าการจ้างแรงงานนอกระบบในเงื่อนไขการทำงานต่ำระดับในประเทศกำลังพัฒนามีสัดส่วนสูงตั้งแต่ครึ่งหนึ่งถึงสามในสี่ของการจ้างงานนอกภาคเกษตรทั้งหมด ในประเทศที่พัฒนาแล้วพบว่ามีแรงงานนอกระบบประมาณ 30% ใน 15 ประเทศในยุโรป ในขณะที่สหรัฐอเมริกาประมาณ 25%

ในภาวะของการทำงานที่ไม่มั่นคงและการว่างงานที่เพิ่มขึ้น ซึ่งมีการประมาณการว่า ในงานที่ไม่มั่นคงและจำนวนการว่างงานที่มีอยู่นี้ หากไม่มีการขยายหรือเพิ่มขึ้นของตำแหน่งงานที่มากถึง 500 ล้านตำแหน่งงานในอนาคตแล้ว การเพิ่มขึ้นของประชากรจะนำไปสู่การว่างงานมหาศาลทั้งในระดับโลกและระดับประเทศ สิ่งที่เกิดขึ้นในโลกของแรงงานอีกประการหนึ่ง คือ ประชากรจำนวนหลายสิบล้านคนในปัจจุบันได้ถอดรากตัวเองจากถิ่นฐานบ้านเกิดและมีการข้ามพรมแดนในระดับโลกเพื่อหางานทำ นอกจากปรากฏการณ์ด้านแรงงานดังที่กล่าวมาแล้ว ยังมี

คำถามสำคัญหลายประการต่อโลกของแรงงาน อาทิ เพราะเหตุใดแรงงานจำนวนมากจึงต้องย้ายถิ่นเพื่อไปทำงานเพื่อรับค่าจ้างในการดำรงชีพในที่อื่น เหตุใดแรงงานจึงไม่อาจรวมตัวกันเรียกร้องให้มีการปรับปรุงเงื่อนไขการทำงานให้ดีขึ้นการเรียกร้องของแรงงานไม่ว่าจะเกี่ยวกับสวัสดิการ ค่าจ้างหรือเงื่อนไขสภาพการทำงานที่ดีขึ้นหลายครั้ง ก็ไม่ได้มีความเป็นเอกภาพในการเรียกร้อง

2. ปัญหาเชิงโครงสร้างของแรงงานไทย

จากการศึกษาโครงสร้างปัญหาของแรงงานในภาคเศรษฐกิจต่างๆ จากข้อมูลสถิติย้อนหลังในช่วงสี่ทศวรรษที่ผ่านมา เรื่องการจ้างงาน ค่าจ้างของแรงงานและการประมวลผลจากข้อมูลทุติยภูมิของแรงงาน 4 กลุ่ม ซึ่งประกอบด้วย แรงงานภาคเกษตร แรงงานภาคอุตสาหกรรม แรงงานในภาคการจ้างงานที่ไม่เป็นทางการ ผู้ประกอบอาชีพอิสระ แรงงานไร้รัฐไร้สัญชาติ พบว่าแต่ละกลุ่มมีปัญหาที่แตกต่างกันดังนี้

1. ปัญหาสำคัญของแรงงานในภาคเกษตร คือ มีความเสี่ยงในการทำงานค่อนข้างมากและลักษณะงานเป็นงานหนักที่ได้รับผลตอบแทนต่ำและมีความไม่แน่นอนสูง โดยในปี 2554 คราวเรือนลูกจ้างภาคเกษตรมีรายได้เฉลี่ยคราวเรือนละ 14,211 บาทต่อเดือน ขณะที่รายได้ของคราวเรือนไทยเฉลี่ย 23,236 บาท ต่อเดือน (National Statistical Office, 2012)

2. ปัญหาของแรงงานในภาคอุตสาหกรรม คือ มีโครงสร้างค่าจ้างที่เหมาะสม ยืดหยุ่นและเป็นธรรม และความเข้มแข็งของสหภาพแรงงานที่สามารถสร้างอำนาจการต่อรอง ทั้งด้านจำนวนของแรงงาน สมาชิกสหภาพแรงงาน โครงสร้างภายในของสหภาพแรงงาน การยอมรับของสหภาพแรงงานจากนายจ้าง เสรีภาพของสหภาพแรงงานในการดำเนินงานของตนเอง ทักษะคติของชุมชนที่มีต่อคนงานและทัศนคติของผู้บริหารและสมาชิก

3. ปัญหาของผู้ประกอบอาชีพอิสระ ซึ่งเป็นแรงงานกลุ่มใหญ่ คือ ขาดการคุ้มครอง ไม่ได้รับสวัสดิการ แรงงานที่ทำงานอิสระประมาณ 10 ล้านคนและแรงงานที่ทำงานบ้านประมาณ 7 ล้านคน (International Labour Office, 2004) จึงทำให้เกิดรูปแบบการคุ้มครองที่ไม่เป็นทางการและดำเนินการในทางปฏิบัติโดยชุมชน ทำหน้าที่เป็นกลไกในการจัดสวัสดิการสังคม เช่น กลุ่มองค์กรการเงินชุมชน กลุ่มลัจจะออมทรัพย์ของชุมชน เป็นต้น

4. แรงงานไร้รัฐไร้สัญชาติในประเทศไทยประสบ คือ การถูกกีดกันทางสังคม (Social Exclusion) ด้วยการมองว่าเป็นคนนอก ทำให้สิทธิด้านต่าง ๆ ถูกจำกัดสืบเนื่องมา เช่น สิทธิในการเดินทาง สิทธิในการประกอบอาชีพ สิทธิในการเข้าถึงหลักประกันด้านสุขภาพ สิทธิในการเข้าถึง/รับการพัฒนาจากภาครัฐ และสิทธิในการครอบครองทรัพย์สินรวมถึง

มุมมองคนเหล่านี้ในฐานะที่จะเป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ นอกจากนั้นยังมีปัญหาความไม่สอดคล้องกับกฎระเบียบและความเป็นจริงในทางปฏิบัติที่จะทำให้แรงงานกลุ่มนี้สามารถจดทะเบียนเป็นแรงงานต่างด้าวกับกรมการจัดหางานได้

นอกจากนั้น พบว่า ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของการจ้างงานในระดับโลกที่มีภาวะของการทำงานที่ไม่มั่นคงและการว่างงานที่เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการผลิต การลดขนาดองค์กรการผลิต และการปรับรูปแบบการจ้างงาน ในประเทศไทยมีปัญหาแรงงานสำคัญ ได้แก่ ปัญหาการว่างงานและการขาดแคลนแรงงาน สาเหตุของการขาดแคลนเกิดจาก

1) การวางแผนผลิตกำลังคนที่ไร้ทิศทางและไม่สอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน ทั้งระดับภูมิภาคและระดับประเทศ มีผู้เรียนจบมากทุกระดับการศึกษา แต่กระจุกตัวบางสาขาและมีปัญหาคุณภาพ

2) การว่างงานแอบแฝงหรือไม่ยอมทำงานต่ำกว่าระดับที่จะทำให้รายได้จากการทำงานต่ำกว่าที่ควรจะได้รับ

3) ปัญหาค่าจ้างที่ค่อนข้างต่ำเมื่อเทียบกับค่าครองชีพ ขนาดค่าจ้างที่เพิ่มขึ้นไม่เพียงพอกับอัตราเงินเฟ้อหรือค่าครองชีพ ค่าจ้างขั้นต่ำไม่ครอบคลุมถึงภาระการเลี้ยงดูครอบครัวของแรงงาน

4) แนวโน้มมากขึ้นในการจ้างบริการเหมาช่วงและจ้างแรงงานต่างด้าวมากขึ้น เพื่อลดต้นทุนสินค้าให้มีความสามารถแข่งขันในตลาดโลก อีกทั้งเป็นการลดต้นทุนการผลิตของนายจ้างที่ต้องรับภาระเรื่องสวัสดิการความคุ้มครอง และมีการจ้างแรงงานต่างด้าวแทนแรงงานไทย เนื่องจากมีค่าแรงที่ถูกซึ่งก่อให้เกิดทั้งสภาพว่างงาน และสภาพตลาด

ขาดแคลนแรงงานไทยพร้อมกัน

5) ความไม่สอดคล้องในทิศทางการปรับตัวของระบบการศึกษาไทยกับความต้องการตลาดแรงงานไทย ทำให้เกิดการขาดแคลนแรงงานที่มีทักษะเฉพาะในระดับ สูง – กลาง ในขณะที่ประเทศไทยกำลังปรับโครงสร้างการผลิตไปสู่การผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูงขึ้น แต่ปัญหาแรงงานที่มีประสบการณ์และทักษะกลับขาดแคลน

6) โครงสร้างประชากรที่มีการเปลี่ยนไปสู่ผู้สูงอายุมากขึ้น ประชากรวัยแรงงานของประเทศไทยมีแนวโน้มลดลง สวนทางกับประชากรวัยสูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น แรงงานสูงอายุเป็นแรงงานไร้ทักษะส่วนใหญ่ มีระดับการศึกษาในระดับประถมศึกษาหรือต่ำกว่า ทำให้ถูกเลิกจ้าง เพราะไม่สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนวิธีการผลิตของประเทศไทยไปสู่การผลิตสินค้าที่มีคุณภาพสูงขึ้น ทำให้รัฐไม่สามารถพัฒนากำลังแรงงานที่มีอยู่ให้มีคุณภาพและตรงกับความต้องการของตลาดได้

7) ความไม่สอดคล้องของกฎหมาย ระเบียบ ข้อบังคับที่ผันแปรไปตามสภาพความเป็นจริงของตลาดแรงงาน ทำให้เกิดความสับสน และความเสมอภาคในการปฏิบัติ สภาพการดังกล่าวทำให้เกิดการเรียกร้องของกลุ่มแรงงานต่างๆหลายด้านทั้งทางเศรษฐกิจ การมีส่วนร่วมทางการเมือง และมีมติทางสังคมในด้านการเรียกร้องสวัสดิการที่ครอบคลุมและมีความเป็นธรรมมากขึ้น

1. พื้นที่ชนบท-เมืองและการจ้างแรงงาน

การศึกษาในระดับพื้นที่ของการจ้างงานและเส้นทางชีวิตของแรงงาน เป็นการศึกษาที่มีการสัมภาษณ์เชิงลึกและจัดกลุ่มศึกษากับกลุ่มแรงงานใน

เขตเชียงใหม่ ลำพูน โดยเป็นกลุ่มแรงงานที่ทำงานในโรงงานในนิคมอุตสาหกรรมลำพูน จากโรงงานโฮยา โรงงานเจียระไนอัญมณีและเครื่องประดับ และโรงงานอิเล็กทรอนิกส์ จำนวน 20 คน

ผลการศึกษา พบว่า เส้นทางชีวิตของแรงงานในชนบทที่ออกจากภาคเกษตรที่เข้าสู่การจ้างงานภาคอุตสาหกรรมมีเส้นทางที่หลากหลาย การพัฒนาเศรษฐกิจภาคเหนือในช่วงที่ผ่านมาส่งผลให้เกิดการเติบโตของธุรกิจการค้าหลายประเภท อาทิ การท่องเที่ยว ธุรกิจการค้า ร้านอาหาร เป็นต้น มีความต้องการแรงงานในกิจการต่าง ๆ หลายประเภทมากขึ้น และมีรูปแบบของการจ้างงานที่หลากหลาย คนงานในโรงงานส่วนใหญ่ในกลุ่มที่ศึกษาเคยทำงานอื่นมาก่อนที่จะเข้าสู่การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม อาทิ เป็นพนักงานขายตัวรอด พนักงานเสิร์ฟในร้านอาหาร เป็นพนักงานโรงแรม เป็นต้น โดยมีเหตุผลในการย้ายงานแตกต่างกัน อาทิ ไม่มีสวัสดิการ ค่าจ้างต่ำ อยู่ไกลบ้าน ทำงานหนัก

การขยายตัวของธุรกิจการค้าและการเติบโตของอุตสาหกรรมในท้องถิ่นนำไปสู่การเกิดคนกลุ่มใหม่ซึ่งมีรายได้จากการพึ่งพิงค่าจ้างเป็นรายได้จากการทำงานที่อยู่นอกภาคเกษตร การมีรายได้ประจำที่ต่อเนื่องทำให้แรงงานในภาคอุตสาหกรรมกลุ่มนี้มีรูปแบบการใช้ชีวิตที่มีความทันสมัยมากขึ้นกลายเป็นคนกลุ่มใหม่ในชนบทที่ความเป็นอิสระมากขึ้น

จากการจัดกลุ่มศึกษากับแรงงานในภาคอุตสาหกรรมที่จังหวัดลำพูน พบว่า เส้นทางของชีวิตแรงงานในภาคอุตสาหกรรมเป็นเส้นทางที่สะท้อนถึงความเชื่อมต่อของพื้นที่ความเป็นเมืองและชนบท โดยในเส้นทางชีวิตของแรงงานจะผ่านมิติพื้นที่ 3 ลักษณะ ดังนี้

1. พื้นที่ทางกายภาพ (Physical Space)

ประกอบด้วยระยะห่าง (Distance) ของสถานที่ทำงานและสถานที่ที่เป็นถิ่นฐานบ้านเกิด หลายกรณีเป็นแรงงานที่มาจากจังหวัดอื่น และจากภูมิภาคอื่น ระยะห่างในเชิงกายภาพมีความสัมพันธ์กับทางเลือกในการหางานและการติดต่อสัมพันธ์กับชุมชนเดิมและเครือญาติ รวมทั้งทางเลือกของชีวิตในอนาคต ระยะห่างจากบ้านเดิมที่ไกลมากก็เป็นปัจจัยที่ทำให้จะไม่กลับไปตั้งถิ่นฐานในบ้านเดิม ในขณะเดียวกัน หากคนงานที่มาจากถิ่นอื่นเมื่อกลับไปชุมชนเดิม สถานภาพทางสังคมจะเปลี่ยนไปจากเดิม

2. พื้นที่ทางสังคม (Social Space) การเป็น

คนงานในโรงงานอุตสาหกรรมเมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในสังคม ชุมชนหรือในพื้นที่ที่คุ้นเคย สถานะของความเป็นคนงานในสังคมโดยทั่วไป มิได้มีความสำคัญหรือได้รับความสนใจแต่สถานะดังกล่าวเปลี่ยนไปหากคนงานมาจากถิ่นอื่นแล้วกลับไปยังถิ่นเดิมของตัวเอง เนื่องจากสามารถนำเงินกลับบ้านพร้อมกับสินค้าบริโภคหลายอย่าง อาทิ รถยนต์ และข้าวของเครื่องใช้อื่น ๆ การกลับไปในพื้นที่เดิมที่เสมือนเป็นพื้นที่อื่นของคนงาน ทำให้สถานะของความเป็นคนงานมีความหมายที่แสดงความเป็นตัวตนสำคัญของคนงานต่อญาติมิตรและคนในชุมชนได้

3. พื้นที่ของงาน (Work Space) เส้นทางใน

พื้นที่ของงานมีองค์ประกอบทั้งภายในของพื้นที่งานและความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ของงานเก่าและใหม่ คนงานแต่ละคนมีระยะทางในระหว่างงานซึ่งได้สะท้อนทักษะในการใช้ชีวิต ในหลายกรณีก่อนเข้าทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผ่านงานที่หลากหลายซึ่งสามารถจัดประเภทของงานได้ดังนี้

- งานก่อสร้าง
- พนักงานโรงแรม

- งานในฟับ เป็นพนักงานเสิร์ฟ
- เป็นนักร้อง
- ทำงานในภาคเกษตร
- พนักงานขายตัวรอด

งานแต่ละประเภทเป็นภาพสะท้อนของการเดินทางในชีวิตทำงานของคนงานในภาคอุตสาหกรรม ซึ่งอยู่ในพื้นที่ระหว่างความเป็นเมืองกับชนบท ในพื้นที่ของงานแต่ละประเภทก่อนเข้าสู่โรงงานอุตสาหกรรมนั้น คนงานบางคนมีประสบการณ์บางอย่าง อาทิ การเป็นผู้รับเหมาก่อสร้าง แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าไม่ได้พัฒนาศักยภาพต่อไปได้เนื่องจากปัญหาเรื่องเงินทุน เส้นทางของการทำงานประเภทต่าง ๆ ซึ่งให้เห็นถึงทางเลือกเชิงอาชีพ (Occupational Trajectories) ในพื้นที่ชนบท ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ในกลุ่มของแรงงานที่ศึกษา เกือบทุกกรณีให้คำตอบว่าการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นเพียงช่วงหนึ่งของชีวิตการทำงานเท่านั้น ซึ่งชีวิตการทำงานภายหลังการทำงานอุตสาหกรรมคนงานคาดหวังว่าจะทำงานที่หลากหลาย ได้แก่

- ทำการเกษตร แต่เป็นการเกษตรที่เน้นการจัดการแบบเกษตรสมัยใหม่
- เปิดร้านขายของชำ
- เปิดร้านตัดผม
- ทำงานในโรงงานไปเรื่อย ๆ จนกว่าจะทำไม่ไหว

ผลการศึกษาสอดคล้องกับการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนของการจ้างแรงงานในชนบท อาทิ งานของ Chaytawee (2006) เกี่ยวกับการผลิตแบบยืดหยุ่น โดยศึกษากรณีแรงงานหญิงในอุตสาหกรรมอาหารและสิ่งทอ สะท้อนให้เห็นถึงความซับซ้อนของการแบ่งขอยชั้นตอนการผลิต

และการจ้างงาน เป็นแรงงานที่อยู่นอกโรงงานในรูปแบบของการจ้างงานที่ยืดหยุ่นที่คนงานหญิงมีความผ่อนคลายในการทำงาน สามารถจัดการชีวิตประจำวันที่ต้องทำบทบาทหลายอย่างได้ทั้งบทบาทในการทำงานบ้านและการทำงานในสถานที่ที่เป็นที่ทำงาน (Workplace) ที่มีบรรยากาศการทำงานที่ยืดหยุ่น มีความเป็นกันเอง ไม่มีการควบคุมเวลาทำงาน เช่น ระบบโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ อย่างไรก็ตาม แรงงานหญิงในภาคการผลิตนี้มีปัญหาหลายประการ เช่น รายได้ไม่ต่อเนื่อง ค่าแรงต่ำ ขาดสวัสดิการในการทำงาน การนิยามตัวตนของแรงงานไม่ชัดเจน คนงานมีความคลุมเครือในการแสดงอัตลักษณ์ของตนเอง นอกจากนี้ คนงานหญิงส่วนมากไม่ได้คาดหวังการทำงานที่ยืนยาวในอนาคตเข้ามาทำงานนี้เนื่องจากอยู่ใกล้บ้าน สามารถดูแลครอบครัวและทำงานได้รายได้ในขณะเดียวกัน

พื้นที่ระหว่างเมือง-ชนบทเป็นพื้นที่ที่แรงงานมีการปรับสถานที่ทำงานและความสัมพันธ์ที่เลื่อนไหลผ่านตัวตนของแรงงานที่อยู่ในภาคอุตสาหกรรมเกิดขึ้นเมื่อแรงงานอยู่ในชุมชนและมีความสัมพันธ์ทางสังคมกับคนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน และในครัวเรือนของคนงานเอง การนิยามตัวตนของคนงานเองจึงมีความสับสนเมื่อกลับไปในชุมชนซึ่งมีสถานะเป็นคนในหมู่บ้าน แต่ไม่ค่อยได้เข้าร่วมกิจกรรมของชุมชน คนงานจึงมีความรู้สึกแปลกแยกเมื่ออยู่ในชุมชน นอกจากนั้นการมีอุตสาหกรรมในท้องถิ่นได้นำไปสู่การเกิดคนกลุ่มใหม่ซึ่งมีรายได้จากการพึ่งพิงค่าจ้างเป็นรายได้จากการทำงานที่อยู่นอกภาคเกษตร การมีรายได้ประจำที่ต่อเนื่องทำให้คนกลุ่มนี้มีรูปแบบการใช้ชีวิตที่มีความทันสมัยมากขึ้นกลายเป็นคนกลุ่มใหม่ในชนบทที่ความเป็นอิสระมากขึ้น ในงานศึกษาของ Kidnukorn (2011) เกี่ยวกับการทำงานของคนงานในโรงงานผลิตผักและผลไม้แช่แข็งหรือห้องเย็น

ที่อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ สะท้อนให้เห็นถึงการให้ความหมายของงานเมื่อแรงงานเข้าทำงานในภาคอุตสาหกรรมที่สัมพันธ์กับการบริโภคสมัยใหม่ การทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นงานที่ตอบสนองความต้องการในการใช้ชีวิตที่ทันสมัยของคนงาน ทำให้คนงานต้องปรับตัวกับการทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมและให้ความหมายของงานที่เป็นแหล่งประกันรายได้และความมั่นคงในชีวิตระยะยาวได้

เส้นทางเดินของแรงงานดูเหมือนว่ามีการยกย่อนไปมาของกระบวนการกลายเป็นชาวนา ซึ่งแต่เดิมนั้นการอธิบายถึงชาวนามองว่าชาวนาได้ถูกเบียดขับไปเป็นคนงานในภาคอุตสาหกรรม อันเป็นแนวการอธิบายถึงปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงหนึ่งแต่ในปัจจุบัน มีปรากฏการณ์ของการที่คนงานหรือคนจำนวนหนึ่งกลับไปเป็นชาวนา ซึ่งในคำนิยามแบบใหม่ของสังคมไทย มีคนจำนวนหนึ่งอยากหันกลับไปทำงานในภาคเกษตร แต่เป็นการจัดการเกษตรสมัยใหม่ ใช้การจ้างแรงงานและเครื่องจักรแทนแรงงานคน การยกย่อนไป-มาระหว่างภาคเกษตรกับอุตสาหกรรมในลักษณะนี้ถึงแม้ดูเหมือนว่าเส้นแบ่งระหว่างพื้นที่งานในภาคเกษตรและอุตสาหกรรมจะเลื่อนไหลไปมาระหว่างกัน แต่หากพิจารณาจากลักษณะของการจ้างงานแล้ว จะพบว่าในงานแต่ละประเภทที่ปรากฏขึ้นเป็นงานที่สะท้อนถึงการปะทะประสานกันของพื้นที่เมืองและพื้นที่ชนบท และมีงานเกิดขึ้นหลายรูปแบบในเส้นทางชีวิตของแรงงาน เป็นภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงในภาคชนบทที่มีคนกลุ่มใหม่ที่ออกจากภาคเกษตรแต่ไม่ได้เข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม และเข้าสู่การประกอบอาชีพที่หลากหลายในภาคบริการและภาคที่ไม่เป็นทางการอื่นๆ ซึ่งมีแรงงานอีกเป็นจำนวนมากที่อยู่ภายใต้โครงสร้างของการจ้างงานดังกล่าว ทางเลือกและความผันแปร

ในการทำงานเป็นไปตามตำแหน่งงานที่มีให้เลือก อันเป็นเส้นทางเดินของชีวิต อย่างไรก็ตามการที่แรงงานไม่ได้เข้าสู่การจ้างงานในภาคที่เป็นทางการ โดยได้รับการคุ้มครองตามกฎหมายทั้งในเรื่อง ค่าจ้างและสวัสดิการ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

ท่ามกลางภาวะความเปลี่ยนแปลงของ เศรษฐกิจโลกและการจ้างงาน แรงงานจะต้องรองรับและปรับตัวต่อความยืดหยุ่นของการผลิตและการจ้างงานได้อย่างไร ภายใต้โครงสร้างของการพลังการขับเคลื่อนของเศรษฐกิจยุคใหม่ที่ทั้งองค์การการผลิตปรับลดขนาด มีการหมุนเวียน เน้นความคล่องตัวใช้เทคโนโลยีระดับสูง ภาวะการจ้างงานที่ขาดความมั่นคงและหลักประกันทางด้านสุขภาพ การปรับตัวของแรงงานต่อสภาวะการณดังกล่าวอาจเกิดขึ้นหลายระดับ ซึ่งในสภาพที่เรียกได้ว่ามีการกระจายกระจายของการผลิตและการขาดกลไกที่ควบคุมให้เกิดประโยชน์ต่อแรงงาน การมีหน่วยงานหรือสถาบันดั้งเดิมที่มีอำนาจและเป็นหน่วยงานกลางเช่น รัฐเข้ามาดูแลจึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการคุ้มครองแรงงาน ทั้งนี้ ในระบบเดิมที่มีอยู่แล้ว อาทิ การมีหน่วยงานไตรภาคี ที่ต้องมีความเข้าใจสภาพปัญหาและความเข้มแข็งในการแก้ไขปัญหาให้ครอบคลุมทุกมิติของการจ้างงาน การแก้ไขปัญหาภายใต้สถานการณ์ของความยืดหยุ่นมีแนวทางการแก้ไขปัญหาได้แก่

ด้านการต่อรองของแรงงาน มีการผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มของแรงงานและต่อรอง ซึ่งเกิดขึ้นหลายระดับได้แก่

- ระดับสถานประกอบการ
- ระดับสาขาอุตสาหกรรมเดียวกัน
- ระดับสังคม โดยการประสานกับเครือข่าย

ต่าง ๆ เป็นพลังทางสังคมเพื่อให้เกิดการตระหนักถึงปัญหาและการแก้ไขของแรงงาน

การต่อรองในระดับต่าง ๆ ต้องครอบคลุมปัญหาของแรงงานในระบบการจ้างงานที่ยืดหยุ่นทุกมิติ โดยเฉพาะในความสัมพันธ์ระหว่างนายจ้างกับลูกจ้าง รวมทั้งการกำหนดให้มีสถาบันหรือหน่วยงานในการดำเนินงานเกี่ยวกับปัญหาเกี่ยวกับการจ้างงานภายใต้เศรษฐกิจแบบยืดหยุ่น

ด้านการจ้างงาน การผลักดันให้เกิดการรับรองในการจ้างงานที่อยู่นอกระบบให้ได้รับการดูแล หลักประกันการทำงานที่มั่นคงและการได้รับสวัสดิการที่ดีในการทำงานยังเป็นประเด็นสำคัญรวมทั้งการคุ้มครองเรื่องค่าตอบแทนและชั่วโมงการทำงาน

ทั้งนี้ในหลายประเทศที่พยายามแก้ไขปัญหาที่เกิดจากความยืดหยุ่นของการจ้างงานได้ ในประเทศเนเธอร์แลนด์ มีการนำรูปแบบของการปรับความยืดหยุ่น มาใช้โดยพยายามควบคุมความสมดุลระหว่างการเพิ่มขึ้นของการจ้างงานที่ไม่ได้มาตรฐาน เช่น การจ้างงานชั่วคราว งานรับเหมาช่วง และการพัฒนาระบบการคุ้มครองทางสังคม เช่น การเพิ่มค่าจ้างขั้นต่ำ การส่งเสริมสิทธิในการเข้าถึงหลักประกันสังคม ระบบบำนาญ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ทางออกของแรงงานในสถานการณ์การจ้างงานยืดหยุ่นที่จะเป็นการแก้ไขปัญหาในระยะยาวควรจะวางอยู่บนพื้นฐานจากการที่แรงงานมีการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดี ซึ่งต้องได้รับการหนุนเสริมจากภาครัฐและการสร้างความเข้าใจต่อการสร้างอำนาจต่อรองของแรงงานและการพัฒนาการรวมกลุ่มของแรงงานที่เปิดให้แรงงานภายใต้การจ้างงานแบบยืดหยุ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการต่อรองเพื่อให้ได้รับการคุ้มครองตามกฎหมาย

บรรณานุกรม

- Aglietta, M. (2000). *A theory of capitalist regulation: The US experience*. London: Verso.
- Amin, A. (1997). *Post-fordism: A reader*. Malden, MA: Willey- Backwell.
- Chaytaweep, S. (2006). *Industrialization and the discourse of labour process in Thailand: reflections on women outworkers and flexible production in the Chiang Mai Region*. (Unpublished doctoral dissertation). LaTrobe University, Melbourne.
- Harvey, D. (2006). *Spaces of global capitalism : Towards a theory of uneven geographical development*. London: Verso.
- Harvey, D. (2007). *A brief history of neo-liberalism*. New York, NY: Oxford University Press.
- Hongburin, A. (2010). China's policies on foreign investment liberalization after its entry into WTO: Facts or disguise. *University of the Thai Chamber of Commerce Journal*, 30 (2), 141-152.
- International Labour Office. (2004). *Thailand social security priority and needs survey*. Bangkok: Author.
- International Labour Office. (2007). *Global employment trends brief*. Retrieved July 27, 2016 from http://www.ilo.org/public/portugue/region/eurpro/lisbon/pdf/global_trends_2007.pdf
- International Labour Office. (2011). *Global employment trends: The challenge of a jobs recovery*. Geneva: Author.
- International Labour Office. (2012). *Statistical update on employment in the informal economy*. Retrieved May 25, 2016 from http://laborsta.ilo.org/applv8/data/Informal_economy/2012-06-statistical%20vupdate%20-%20v2.pdf
- Kidnukorn, S. (2011). *Negotiating meanings of work in agro-food industry: A case study of frozen food workers in Chiang Mai Provinces*. (Unpublished master's thesis). Chiang Mai University. (in Thai).
- National Statistical Office. (2012). *The 2011 household socio-economic survey whole kingdom*. Bangkok: Author. (in Thai).
- Pichaisanit, E. (2010). *Economic alternative on welfare state*. Bangkok: Openbooks. (in Thai).